

A nyárádszentmártoni unitárius templomtorony építési ideje. A XVII. százévi erdélyi magyar mennyezet- és karzatfestményekről szóló tanulmányomban a régi maroszéki, nyárádszentmártoni unitárius templomnál megemlítettem, hogy tornyának XVIII. századi építésére adatot láttam a Magyar Unitárius Egyház Levéltárában, de azt csak emlékezetből idézhettem.¹

Azóta szerencsésen megtaláltam ezt az építési adatot. A Marosköri Unitárius Esperesség 1816. évi püspöki vizsgálati jegyzőkönyve nagy ívréталakú 446 lapos kötetének 154. lapján a nyárádszentmártoni egyházközség ingó vagyona följegyzésénél a harangok leírása után ez a néhány sor áll:

Jegyzés. A Torony építéséhez, melyben függenek ezen leírt három harangok, kezdetek vala elsőben Anno 1698, ekkor fel is rakták volt a kőfalát másfél ölnyire, de revolutick kezdődvén azonban az országban, félben maradt. A vadadiak ekkor megunatkozván, elszakadtak Sz. Mártontól. Azután 1702-ben die 8-va Junii másodsor kezdett az ecclesia a Torony építéséhez; végezték el a kőfalát 22-ik Julii ezen esztendőben. Segesvári kőművesek tsinálták egészen, a torony építés tartott 22 esztendőket, a fíjokjait deszkázták meg 22-ik esztendőbe.

Ennek a följegyzésnek alapját sok valószínűséggel egy másik régebbi egyházközségi följegyzés, vagy esetleg épen fedélújításkor a toronygomba tétetni szokott emléklap képezheti, de az bizonyos, hogy az első forrás valamelyik fölhasználója — mivel a felsorolt események időrendjéről nem volt helyes tudása — összezavarta őket.

A följegyzésben említett revúció ugyanis csak a II. Rákóczi Ferenc-féle mozgalmakra vonatkozhatik, mert Erdélyben 1698-tól 1703 őszéig más ilyenféle mozgalom nem volt. Viszont a vadadi unitárius leányegyházközség önállósulási törekvése még előbb kezdődött, s 1696 júniusában folyt.² Az 1703. június 17-i csik(nyárad)szentmártoni zsinat az elválás szándékát fájdalmasan tudomásul vette, és egyelőre deákot rendelt Vadadba, aki a hívekkel lakjék, naponta énekeljen és könyörögjön boronafából épült templomukban, de ez a deák egyelőre még a szentmártoni paptól függött.³ A teljes elválás és önállósulás aztán 1711. június 15-én a nagyajtai zsinaton vált véglegessé.⁴ Ekkor az ingatlanok megosztásáról is gondoskodtak s az 1726-i püspöki vizsgálat Vadadot teljesen önálló egyházközségnek találta.⁵ Az elválás tehát lényegében teljesen csak a Rákóczi-szabadságharc után történt meg.

Mikor 1702 június elején a szentmártoni torony továbbépítését munkába vették s hat hét alatt be is fejezték, ebben a vadadiak már aligha vettek részt, sőt a terhektől való menekülésük vágya akkor még növelhette elszakadó

¹ Erdélyi magyar templomi karzat- és mennyezetfestmények a XVII. századból: Az Erd. Tud. Intézet Évkönyve 1944. 156—218 és kny. A nyárádszentmártoni torony építéséről a 184, illetőleg kny. 31. l. 71 jegyzet.

² A vadadiak már 1685 előtt beköltöztették a mezőről a faluba boronafából, talpakra épített régi kápolnájukat s azóta az önállósulás vágya az egyháztagok egy részében állandóan megvolt. Már az 1696 júniusi szentgericei zsinaton nyoma van önállósulási törekvésüknek, de akkor az elválni kívánók a hívek között még kisebbségben voltak. A mozgalom azonban nem szűnt meg s 1702. május 26-án intézkedés történt az önállósulást kívánók összeszámlálására. Az eredményt aztán az mutatja, hogy már ebben az évben Dersi Jánost mint vadadi papot említik; ő azonban, úgylátszik, nem vált be, s erre a felettes intézmények és vezetők más megoldást kerestek.

³ Protocollum generale I. 1629—1737. 184, 214.

⁴ Prot. gen. I. 234.

⁵ Püspöki vizsgálati jkv. IV. 1715—52. 92.

szándékukat. Talán az erők megesappanása s az 1703 őszén kitört Rákóczi-szabadságharc aztán egyaránt akadályául szolgált az építkezés befejezésének. Ehhez járult, hogy a szentmártoni unitárius egyházközség akkori főpátrónusa, a fogságából hazaengedett kissárosi Sárosi János ítélmester 1703-ban csakhamar meghalt.⁶ Marosszék pedig 1703 végére túlnyomólag a kurucokhoz csatlakozott.⁷ A mozgalmas háborús évek bizonytalansága, a nem messzi Görgény vára ostromával kapcsolatban,⁸ majd 1708-tól az évekig tartott pestis és marhavész s a leszegényedés szakadatlanul odáztatták a munkát. Aztán a kimerült népre 1716–18-ban szárazság és inség hozott új csapást,⁹ 1719-ben pedig a pestis újra a környék lakosságának majdnem felét kiölte.¹⁰ Így nyult el a torony elkészülte annyira, hogy négy fióktornyának befedése az építés kezdetétől huszonkét évre, 1720-ban történt meg.

A zömök, erős torony, — melyet Orbán Balázs tévesen ítélte régebbinek a körülbelül XIII. százévi egyenes záródású szentélyes templomnál, — késői építtetése mellett is ma Nyárádszeredán felül a Nagynyárád völgyének és vízkörnyékének legrégibb tornya. Az 1816-i püspöki vizsgálat jegyzőkönyvének külön értéke az a felsor, mely megmondja, hogy ezt a tornyot segesvári kőművesek csinálták; mert nemesak a segesvári mesterek régi jó híre mellett szól a XVII. százév végén is, hanem adatot nyújt e téren e tiszta székely vidéken Segesvár hatósugarának távolságára is.

KELEMEN LAJOS

Goethe a baskirok íjjáról. A népvándorlaskori és magyar honfoglaláskori temetőink leleteiből Cs. SEBESTYÉN KÁROLYNAK sikerült újjáalkotnia a régi puszta népek íjját [vö. Rejtélyes csontok népvándorlaskori sírokban. Szeged, 1931. — A magyarok íjja és nyila. Szeged, 1933]. Ezek több rétegből (rugalmas fa, marhain, szarú) álló és halenyvvel egybepréselt, ú. n. visszacsapó összetett íjjak voltak, két karjuk végét és markolatukat csontlemezekkel merevítették. Cs. SEBESTYÉN munkájában kitűnően használhatta rokonnépeink néprajzi anyagát, különösen pedig régi íjjunk baskir utódait. Az íjjak készítése nagy türelmet és hozzáértést kívánt, s egy-egy pontosan ki-egyensúlyozott példány elkészülte évekig tartott. A magyar íjj a középkorban a fejedelmi ajándékok közt állandóan szerepel, s kitüntető adományt jelentett. Nálunk már régen kiszorította a használathól a puska. Tudomásom szerint utolsó ábrázolása DÜRER ALBERTNEK az Albertinában őrzött és magyar hadiszákmányt ábrázoló rajzán látható. Nemrégiben a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából íjjaszatunk újjáélesztője, JAKUCS KÁLMÁN Törökországban tanulmányozta az ott még élő és dolgozó íjjasmesterek munkamódját. Jakucs készített is az ásatási leletek és törökországi tanulmányai felhasználásával íjjakat s ezek kitűnőknek bizonyultak.

Mindezeket tudva, nem érdektelen emlékezetünkbe idézni, hogy GOETHE-nek is volt birtokában egy baskir íjj. ECKERMANN, aki az öregedő Goethe minden szavát áhítattal jegyezte, 1825 május 1-i keletű naplójegyzetében számol be a minket érdeklő dolgokról. A beszélgetést ECKERMANN kezdte a

⁶ Ker. Magvető XXII, 253.

⁷ Erről számos adat tanúskodik az Erd. Múz. Levéltárának Mike Sándor-féle gyűjteményében.

⁸ Cserei Mihály krónikája. 392–96. — Wesselényi István br. kéziratosa naplójában, több helyen.

⁹ A Székely Oklevéltár VII. kötetének több évi adatai s az Erd. Múz. Levéltárának számos adata, valamint Apor Péter, Synopsis mutationum 157.

¹⁰ Orbán Balázs, Székelyföld IV, 87.